

CONTRIBUȚIA BUCOVINEANULUI CONSTANTIN HURMUZAKI LA CONSTITUIREA ȘI CONSOLIDAREA STATULUI ROMÂN MODERN

Ilie Luceac

Opera culturală și politică înfăptuită de membrii familiei Hurmuzaki după Revoluția de la 1848 în Bucovina a slujit cu fidelitate idealul național. Se cade să amintim despre contribuția fiecăruia în parte dintre celebrii frați Hurmuzăkești la această operă, cu atât mai mult că ei, ca și alți boieri cărturari, fiind răsfirați atunci peste toate fostele provincii ale vechii Moldove, prin activitatea lor au devenit un simbol al unității indestructibile a românilor din toate teritoriile.

Din sânul acestei familii a pornit și Constantin Hurmuzaki, primul și cel mai în vârstă dintre frații Hurmuzaki. Între 1818 și 1830 Constantin a absolvit împreună cu fratele său Eudoxiu – viitorul istoric și Căpitan al Țării Bucovinei – studiile primare, gimnaziale și liceale la Cernăuți.

Între anii 1830 și 1836 frații Constantin și Eudoxiu au studiat dreptul la Universitatea din Viena. Informațiile asupra activității lor extrastudentești sunt sporadice. Câteva referiri: „Asim în studiul inedit al istoricului Teodor Balan, intitulat *Din corespondența familiei Hurmuzaki 1831–1899*,¹ la capitolul consacrat lui *Constantin*. Acest studiu, care s-a păstrat până acum la Arhivele Naționale Istorice Centrale, a fost îngrijit de noi și s-a publicat succesiv în revistele „Glasul Bucovinei” pe anii 1998–1999.

În baza scrisorilor rămase de la familia Hurmuzaki, Teodor Balan scrie că „în primăvara anului 1837 Constantin Hurmuzaki a părăsit definitiv Viena”², întorcându-se în Bucovina, unde a stat un timp acasă, la moșia Cernaucă. Însă la 8 august 1840, Constantin părăsește Bucovina și se stabilește definitiv în Moldova.

Scrisorile și documentele de arhivă acoperă o perioadă destul de mare din viața lui Constantin Hurmuzaki (1841–1849), când acesta locuia la Dumbrăveni, județul Botoșani. La moșia lui Costache Balș, care îl angajase. Între timp, fiind stabilit definitiv în Moldova, Logofeția Juridică și Consiliul domnesc îi recunosc competența și dreptul de avocat în cauze civile.

Ceea ce merită să fie reținut la Constantin în perioada evenimentelor revoluționare de la 1848–1849 este viziunea lui clară referitoare la ideea Unirii. În scrisoarea sa către Lascăr Rosetti, la Cernăuți, scrisă de la Dumbrăveni, în 15/27 iulie 1848, Constantin Hurmuzaki notează: „Acum ori niciodată a sosit timpul să facem ceva, să obținem ceva important. După părerea mea, unicul scop ce trebuie să-l urmărim acum este unirea Moldovei cu Țara Românească sub aceleași instituțiuni și în aceleași condițiuni, ceea ce s-ar putea realiza ușor. [...] Vino îndată la Tișăuți. Trebuie să stăm de vorbă. Negri, Vasile Alecsandri, Petrache Cazimir, Cuza și frații mei să vină cu tine. Dacă fratele meu George lipsește, să vină cel puțin Alecu. Am să vă comunic lucruri importante, foarte importante și urgente. Am primit chiar însărcinare să vorbesc cu voi”³.

Când evocăm evenimentele revoluționare de la 1848–1849 din Bucovina și rolul pe care l-a avut familia Hurmuzaki în desfășurarea lor, se cade să amintim și despre Constantin care, după cum am văzut, nu era străin de preocupările, succesele și eșecurile fraților săi din Bucovina. Constantin Hurmuzaki nu a putut să se implice direct în evenimentele ce aveau loc la Cernăuți. Se va evidenția însă în vâltoarea evenimentelor premergătoare Unirii Principatelor de la 1859. Pe moment, ideea «Daco-României», a formării unui stat unic desăvârșit – Principatele Unite – rămânea o sarcină a viitorului, la a cărei realizare Constantin nu și-a precupețit forțele și talentul său.

Rezultatele revoluției pașoptiste i-au întărit și mai mult convingerea în adevărul cuvintelor scrise de Barițiu la 27 mai 1848 în „Gazeta de Transilvania”, și anume, că „soarta națiunii române se va hotărî în București și Iași”⁴.

În anii 1854–1855 îl găsim în străinătate. Călătoriile lui aveau un scop dublu. În primul rând își realiza o dorință mai veche de a vedea Europa. În al doilea rând – pentru a frecventa bibliotecile și a studia aprofundat situația din trecut a Principatelor, cât și pentru a face propagandă în cercurile politice europene influente în favoarea unirii Principatelor cu principe străin.

Studiile și cercetările pe care le întreprinde Constantin în decursul ultimilor ani trebuiau să dea rezultate. Sobrietatea școlii germane, corectitudinea și exigența care îi erau caracteristice l-au determinat foarte repede că mai întâi de toate trebuiau găsite argumente științifice, documente și mărturii istorice concrete, pentru a demonstra că investitura pentru Moldova era o uzurpare din partea turcilor, rămasă de pe timpul fanarioților; că tributurile pe care le plătea Moldova încă la 1856 erau consecințe nefaste ale Tratatului de la Adrianopol și ale Convenției de la Petersburg din 1834; că sistemul caimacamilor era ilegal în Moldova; în sfârșit, că suzeranitatea turcească era o invenție minciunoasă, așadar, Principatele fiind suverane, aveau dreptul de a încheia tratate atât cu puteri străine, cât și între ele pentru Unire.

Constantin va reuși să demonstreze adevărul istoric referitor la cauza Principatelor. O va face argumentat și fără echivocuri, atât în fața opiniei publice europene, prin intermediul presei și al Comisarilor – reprezentanți ai Puterilor garante, favorabile Unirii, din Franța, Rusia, Prusia și Sardinia – cât și în fața Divanului ad-hoc al Moldovei.

Mai târziu, formulările clare și convingătoare ale lui Constantin Hurmuzaki referitor la drepturile istorice ale Principatelor vor fi citate nu o dată de către oamenii politici ai vremii în discursurile lor.

Din însemnările făcute de Constantin în scrisoarea din 30 septembrie 1856, adresată de la Dulcești lui Ioan Maiorescu, aflăm că el a studiat cronicile lui Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce, sintezele lui Dimitrie Cantemir și ale lui Șincai referitor la istoria românilor, confruntându-le cu lucrările istoricilor străini Kromer, Gebhardi, Dogiel, Woeb, Colson, și cele ale orientalistului și diplomatului austriac baron Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1856) și ale istoricului german Iohann Cristian Engel (1770–1814), care era partinitor ungurilor.

Iată ce va scrie Constantin în însemnările sale din scrisoarea amintită: „Rezultatul lungilor mele cercetări și studii sunt următoarele: Suzeranitatea – o minciună. Investitura – o minciună. Tributul de astăzi – o nelegiuire, fiind bazat pe Tratatul ruso-turcesc, desființat prin război.

Capitulăciunile sunt tratate de protecțiune. Așadar, Principatele nu fac parte întregitoare a Turciei, nici a vre-unui amestec cu întregitatea ei. Poarta a pierdut toate drepturile ei, fiindcă nu ne-a protejat, fiindcă n-a păzit hotarele noastre, fiindcă ne-a supus rușilor, iar acum ne vinde și ne supune nemților [austrieilor – n.n. I.L.].

Principatele fiind suverane au dreptul de a încheia tratate, atât cu puteri străine, cât și între sine, pentru Unire. Statele fiind suverane, au dreptul de a se organiza ele singure. Așadar, sictir stăruința turcilor de a ne octroa [guverna – n.n. I.L.] ei, a ne organiza ei pe noi. [...]

Convențiunea austro-turcească din 14 iunie 1854 pentru ocuparea Principatelor este o uzurpăciune, o nelegiuire. Continuarea ocupațiunei – o infamie, o violență, o nelegiuire și mai mare. Amestecarea Puterilor în cauza Principatelor numai atunci nu va fi o călcare a drepturilor gintelor, când ea va avea aprobarea, învoirea noastră. Aceasta va avea loc numai când drepturile noastre vor fi respectate, dorințele noastre împlinite.

Altmintrele vom protesta de va merge colbul. [...]

Chiar Comisarii vor fi întâmpinați cu proteste în contra nelegiuitei căimăcămii, în contra călcării autonomiei, în contra nelegiuirilor urmări și infamii a Caimacamului nostru, în contra ordonanțelor austriece, *deguisée en firman**, etc., etc.

Vom cere să se măture toate gunoaiile ce se adunară de la ducerea Domnilor încoace. să se desființeze toate nelegiuirile de atunci, să se restabileze toate instituțiile desființate (presa, banca, privilegiul navigației etc.). Vom protesta în contra uzurpăciunii turcești, care a cutedat a-i da Caimacamului lista civilă și spese de instalare (peste tot 60 de mii de galbeni) și a porunci prin firman continuarea birului, ce se înființară la 1852 pentru plata speselor...⁶.

Scrisoarea lui Constantin Hurmuzaki din 30 septembrie 1856 este una din cele zece la număr, pe care Titu Maiorescu le dăruiește Academiei Române în ședința din 19 decembrie 1903. După moartea tatălui său, Ioan Maiorescu, arhiva acestuia a fost preluată de Titu Maiorescu.

Cu toate că scrisoarea a fost publicată în „Convorbiri literare”, pentru lucrarea noastră am folosit manuscrisul original al ei, păstrat la Biblioteca Academiei Române, în care sunt inserate toate însemnările, notele și concluziile lui Constantin, referitoare la statutul Principatelor.

Constantin va confirma concluziile sale teoretice referitoare la statutul juridic al Principatelor printr-un document istoric important. La 6 octombrie 1855, el îi scrie din Londra lui Ioan Maiorescu că a descoperit în Biblioteca regală din Oxford un tratat comercial, încheiat între Petru Șchiopul și regina Angliei, Elisabeta (anii de domnie 1558–1609), în 27 august 1588, prin ambasadorul englez la Constantinopol. Acest tratat acorda britanicilor dreptul de comerț în Moldova cu o taxă de 3%. G. Sion îl califică a fi „un document despre care istoricii noștri n-au avut încă nici o știință și despre care nici cronicile nu ne-au lăsat vre-un fel de idee”⁷.

Documentul avea o dublă semnificație. În primul rând – cea științifică, și în al doilea rând – conta importanța lui juridică pentru situația Principatelor după aproximativ 270 de ani de la încheierea primei Capitulații a lui Bogdan cu Poarta. El demonstra că suzeranitatea Porții otomane n-a anulat suveranitatea politică a Principatelor.

Ioan Maiorescu, apreciind importanța descoperirii, scrie că „acest tratat e în adevăr cu cea mai mare însemnătate chiar astăzi, când e vorba de suveranitatea Principatelor. După dreptul popoarelor s-a demonstrat și în anul acesta [1855 – n.n. I.L.] că Principatele n-au pierdut nimic din suveranitatea lor și după ce au recunoscut supremația (suzeranitatea) Porții otomane. Tratatul descoperit de dumnealui Vornicul C. Hurmuzaki e cel mai tare argument, că Principatele și după închinarea lor au negociat ca suverane cu state străine suverane”⁸.

În altă scrisoare, expediată de data aceasta de la Paris, în 11 octombrie 1855, Constantin îi scrie mai pe larg lui Ioan Maiorescu despre tratatul descoperit, adăugând că în Londra a aflat o carte a lui Richard Hakluyt, apărută la Londra în 1598–1600 în trei volume. „Tomul II, p. 290 cuprinde mai sus numitul tratat încheiat între Petru și Elisabeta în 27 august 1588 prin ambasadorul englez Harborne”⁹.

Profesorul Alexandru Zub de la Iași scrie că reactualizarea tratatului de către Constantin Hurmuzaki este de fapt un merit al acestuia de a-l fi folosit într-un moment când semnificația politică a documentului a putut fi exploatată din plin¹⁰.

Prin studiile sale aprofundate în domeniul istoriei Principatelor – „studii serioase, care au cerut mult timp și multă osteneală”, cum scria însuși Constantin – el era foarte bine pregătit pentru confruntările politice care aveau să urmeze după 1856.

După semnarea Tratatului de la Paris, la 30 martie 1856, în Principatele Române a pornit din partea elementelor tinere o vie propagandă pentru ideea Unirii. Tinerii din Moldova întemeiază la 21 mai (6 iunie) 1856 un partid politic, numindu-l «Comitetul Unirii», cu un program politic care urma să fie des lărgit și schimbat¹¹.

* Deghizate în firman.

Constantin Hurmuzaki a fost membru marcant, dacă nu chiar cel mai influent, al partidului unionist. La constituirea Comitetului Unirii în 1856, el a fost ales ca secretar al acestuia. Biroul Comitetului își avea sediul chiar în locuința lui Constantin.

Cel dintâi manifest al Comitetului Unirii poartă data de 24 februarie 1857 și este semnat de următorii membri: L. Catargiu, V. și D. Rallet, M. Kogălniceanu, V. Mălinescu, Șt. Cozadini, G. Sturdza, P. Mavrogheni și C. Hurmuzaki. O muncă uriașă a depus Constantin și la alcătuirea listelor electorale. În Biblioteca Academiei Române se află dosare întregi de corespondență, apeluri, concepte de scrisori care au intrat după moartea lui Constantin în posesia lui Dimitrie A. Sturdza. Acesta le dăruiește Academiei Române în ședința din 4/16 martie 1898.

Constantin a mai fost ales ca membru al mai multor comisii ale Divanului, și anume „comisiunea pentru verificarea titlurilor (mandatelor), redacțiunea regulamentului Divanului, îndreptarea hotarelor, supunerea hotarelor dinspre Dunăre (Delta), întemeierea relațiilor comerciale, libertatea cultelor, înființarea unui sinod etc.”. Aceste comisii aveau nevoie de formulări concise și concrete ale documentelor care trebuiau înaintate Divanului ad-hoc, formulări, „din care cele mai multe (pot zice mai toate) au fost compuse de mine și numai de mine – scrie Constantin – căci vreo trei, care au fost compuse de alții s-au modificat de mine așa de mult, încât nici se mai cunoaște lucrul primitiv”¹².

Rețin atenția cuvântările memorabile ale lui Mihail Kogălniceanu și Constantin Hurmuzaki, rostite în adunarea Divanului din 7 octombrie 1857. Ele au avut un ecou nu numai în țară, ci și peste hotarele ei, demonstrând patriotismul și abnegația acestor doi lideri unioniști pentru cauza Principatelor.

După Mihail Kogălniceanu, care formulă dorințele Moldovei în memorabila ședință de la 7 octombrie, Constantin Hurmuzaki primi cuvântul pentru a documenta îndreptățirea acestor „dorinți ale țării” din punct de vedere istoric și juridic. În unison cu Kogălniceanu, Hurmuzaki este „cel dintâi care a rostit cuvântul ca să se împreune Moldova cu Valahia într-un singur stat numit România”¹³. El spunea: „Momentul este mare, este critic, căci de la el atârână soarta și viitorul Principatelor, înaintarea sau înapoierea lor în privința politică, morală și materială, fericirea sau nefericirea lor, înălțarea sau decăderea neamului românesc, viața sau moartea lui, stima sau disprețul lumii, binecuvântarea sau blestemul semințiilor viitoare”¹⁴.

Unirea trebuie înfăptuită, rostea Constantin în cuvântarea lui, fiindcă ea „dă tărie, tăria dă siguranță, siguranța dă încredere, încrederea dă suflet și zbor comerțului și civilizației”. În încheierea cuvântării sale, Constantin Hurmuzaki a ținut să adreseze membrilor Adunării ad-hoc un vibrant apel. „Înainte de a vă da voturile, a zis el, nu uitați, domnilor, că toată Europa, ce zic, toată lumea civilizată privește la noi cu cea mai mare luare aminte, ca să afle de suntem vrednici de a fi o nație, vrednici de binefacerea mărinimoaselor Puteri garante, vrednici de încrederea țării care ne-a ales și ne-a trimis aici”.

În sfârșit, să nu uităm o scriere eminentă¹⁵, „care apără toate interesele poporului român; acea datorită conlucrării unui moldovean, Constantin Hurmuzaki, și a unui transilvănean din Muntenia, Ioan Maiorescu, sub titlul *Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris din 30 martie 1856*, tipărită la Bruxelles, în 1857. În ea autorii arată întâi importanța Principatelor din punct de vedere politic, ca barieră cu puțință între Rusia și Turcia, apoi cel comercial. [...] După ce limpezesc în toate amărunchimile situația Țărilor Române față cu Poarta, autorii trec la analiza dorințelor Principatelor asupra reconstituirii lor politice”¹⁶.

Broșura a apărut inițial anonimă. Ea constituie de fapt rezultatul studiilor lui Constantin referitor la statutul juridic al Principatelor și în același timp abordează problemele cu privire la organizarea internă și recunoașterea pe plan european a Principatelor, luându-se în considerare principiul de succesiune ereditară pentru Domn.

În această lucrare, Constantin Hurmuzaki reia formula postulatului politic arhicunoscut, și anume, că la gurile Dunării se întâlniseră și se întâlnesc în continuare interesele Occidentului cu cele ale Orientului. Așadar, „chestiunea Principatelor românești, care dețin această gură, este de domeniu european”¹⁷.

Anii 1856–1859 înseamnă pentru Constantin Hurmuzaki perioada cea mai fecundă în realizările politice ale vieții sale. După alegerea noului Domn (5/17 ianuarie 1859), elementele naționale, unioniste, dispersate un timp din pricina ambițiilor personale, s-au regăsit din nou pe aceeași platformă politică, sprijinind domnia lui Alexandru Ioan Cuza. De altfel „Cuza Vodă l-a prețuit mult pe Hurmuzaki, pentru calitățile și caracterul său neșovăielnic, pentru solida lui știință juridică”¹⁸.

Când a ajuns la domnie, Cuza s-ar fi exprimat odată: „Să uite Cuza că Hurmuzaki este un patriot bun și a lucrat pentru țară, că Hurmuzaki ne-a crescut pe noi toți, că părinții lui Hurmuzaki sunt și părinții lui Cuza, că frații lui Hurmuzaki sunt și frații și prietenii lui Cuza?”¹⁹.

Constantin Hurmuzaki este ales întâiul președinte al Curții de Casație a Principatelor Unite, de două ori Ministru de Justiție – în 1859, în ministerul lui I. Ghica și în 1861, în ministerul lui A. Panu²⁰.

În Adunările legislative din 1860 și 1861 a fost ales din nou deputat și vicepreședinte al Adunării. Mai târziu, în aprilie 1861, Constantin Hurmuzaki, pe lângă postul de Ministru al Justiției, este numit de către Cuza și Ministru de finanțe ad interim al Moldovei²¹.

Mai târziu, în toamna anului 1868, Constantin va fi numit de către Carol I președinte al Curții de Casație și Ministru al Justiției, funcții pe care însă nu le va mai putea onora.

Se știe că principele Carol intenționa să-și inaugureze domnia prin înființarea unei întinse rețele de drumuri de fier, „gând de mare însemnătate, greu de realizat însă în starea înapoiată a țării de atunci, fără industrie proprie, fără ingineri, fără lucrători, fără credit pe piețele Europei. [...] Ideea căilor ferate, odată concepută în așa mari dimensiuni, era mai lesne de realizat în anul 1868 cu ajutorul capitalului german, și cu cel mai cutezător concesionar prusian Strussberg”²².

Constantin Hurmuzaki a susținut această idee, stăruind în mod decisiv la realizarea ei.

Dintr-o corespondență inedită a lui Constantin Hurmuzaki se desprind limpede frământările mari ale epocii de început a României moderne: primele luni de domnie a principelui Carol, necesitatea reformelor în domeniul administrației locale și centrale, organizarea rețelei de învățământ, revigorarea economiei țării, organizarea pe baze constituționale a justiției, consolidarea Principatelor Unite pe plan intern și afirmarea lor ca stat unitar în fața celorlalte țări europene dezvoltate.

Putem afirma cu certitudine că această corespondență, care merită să vadă lumina tiparului, vine să acopere o parte din aspectele necunoscute încă ale biografiei acestui intelectual de marcă, a omului politic și de stat, despre care istoricul Ion Nistor va spune atât de sugestiv: „Constantin Hurmuzaki a fost cel mai mare talent politic pe care Bucovina l-a dat Moldovei”²³.

Din bogata corespondență a lui Constantin Hurmuzaki către G. Sion, Ioan Maiorescu, G. Barițiu, cât și din cea adresată lui Dimitrie A. Sturdza, aflăm că în perioada agitată din preajma Unirii Principatelor sau mai târziu, în decursul activității de consolidare a statului pe baze constituționale, între liderii politici apăreau disensiuni în ce privește unitatea de idei. Uneori pasiunile și pornirile personale jucau un rol nefavorabil pentru cauza comună a țării. De exemplu, conflictele sporadice care apăreau între Mihail Kogălniceanu și Constantin Hurmuzaki.

Cât privește faptul cine dintre ei a avut dreptate – judecata a făcut-o istoria, ea fiind cel mai înțelept arbitru. Însă nu întotdeauna, din păcate, și în favoarea lui Constantin Hurmuzaki. Important este totuși că la 1857–1859 a avut de câștigat cauza pentru care s-au zbatut ambii deopotrivă – atât Kogălniceanu, cât și Hurmuzaki.

Dacă nu ar fi fost un Mihail Kogălniceanu, ale cărui convingeri politice își alimentau seva din sentimentul național și din dorința lui neștrămutată de a-și vedea poporul emancipat – nu s-ar fi putut realiza Unirea de la 1859, act politic calificat ca unul din primii pași hotărâtori pe calea constituirii și consolidării statului național, bazat pe percepțe moderne. Iar dacă nu ar fi fost un Constantin Hurmuzaki, ale cărui acțiuni s-au bazat mai mult pe rațiune practică, decât pe instinctul alimentat de sentimentul național – mai greu s-ar fi putut depăși momentul crizei ce se declanșase încă înainte de 11/23 februarie 1866, criză, pe care Hurmuzaki a intuit-o în scrisorile sale, cu toate că nu a luat parte la detronarea lui Cuza.

Viața lui Constantin Hurmuzaki însă a fost urmărită de un destin dramatic. În plus, se stinge și la vârsta de 57 de ani. Fiind antrenat de situația politică care se crease după revoluția de la 1848–1849 în spațiul românesc, Constantin nu a avut posibilitate să se realizeze ca scriitor sau istoric, deși era înzestrat cu un talent nativ și o înclinație deosebită pentru ambele profesii intelectuale și ar fi putut s-o facă cu ușurință. A demonstrat-o, de altfel, în câteva probe de condei, care astăzi sunt puțin cunoscute în cercurile de specialitate. El nu a avut răgazul necesar pentru a stărui în aceste domenii de activitate. S-a risipit în bătăliile politice, necesare pentru cauza comună a națiunii, sterile însă uneori pentru talentul pe care îl avea.

A scris și redactat sute de documente, apeluri, memorii, a purtat corespondență cu Comisarii Puterilor garante din Iași și București, a întreținut relațiile cu consulatele, întocmind și redactând reclamații și proteste, a purtat corespondență politică cu Comisia europeană de anchetă în Principatele Române în perioada agitațiilor premergătoare Unirii, a pregătit, în fond, Unirea, făcând propagandă pentru înfăptuirea ei în cercurile politice europene influente cât și în țară.

Ca jurist și orator a fost o capacitate. Fratele său Eudoxiu, având în vedere activitatea culturală a lui Constantin, credea că el ar fi trebuit să scrie și să publice lucrări, întrucât, menționa Eudoxiu, „ai fost dotat de natură în mod superb cu darul scrisului și al elocvenței. [...] Dl. Neumann, profesor de statistică la Theresianum îți zise „O’Connell al Bucovinei” și asigură că n-a întâlnit la nimeni o guriță atât de elocventă”²⁴. De aceeași părere era și fratele Gheorghe, care îl îndemna pe Constantin să scrie fiindcă „spiritul Tău, inima ta, cunoștințele bogate și marele material ce-l pozezi mă face să mă aștept la o capodoperă”²⁵.

În studiul său *Din corespondența familiei Hurmuzachi 1831–1899*, Teodor Balan menționează că însuși Mihail Kogălniceanu, răspunzând în Camera deputaților lui Constantin Hurmuzaki, accentua că „se înclină erudițiunii onorabilului domn Hurmuzaki, care fără îndoială este unul din cei mai competenți cunoscători ai iusului și a diferitelor așezăminte din alte țări”²⁶.

Or, „activitatea politică a lui Constantin Hurmuzachi, desfășurată în Moldova, are importanță îndoită. Cu ajutorul lui unioniștii au învins. Prin Constantin Hurmuzachi și mica Bucovină a pus umărul la înfăptuirea unirii și la formarea noului stat român. Dar fiind originar din Bucovina, cum scria Teodor Balan, deci dintr-o provincie subjugată, el reprezintă o parte a neamului românesc care, din vitregia vremurilor, a fost împiedicat să colaboreze la viața politică a statului român liber”²⁷.

Activitatea politică a lui Constantin Hurmuzaki, analizată la distanța anilor și apreciată la justa ei valoare, se dovedește a fi tot atât de importantă ca și cea a lui Mihail Kogălniceanu, contribuția lor fiind decisivă la opera de făurire a statului unitar român.

Despre activitatea culturală a lui Constantin Hurmuzaki nu vom vorbi aici. Ea este tot atât de amplă și importantă ca și cea politică. Vom adăuga doar că din îndemnul pentru cultura națională și dintr-o pornire de suflet nobilă, absolut dezinteresată – de altfel, trăsătură definitorie a caracterului său – Constantin va ajuta materialicește unele personalități ale vieții culturale românești. De exemplu, în toamna anului 1851, el „a strâns și trimis lui Simion Barnuțiu 400 de florini, pentru ca acesta să-și poată continua studiile universitare în domeniul științelor juridice”²⁸. Sau alt exemplu concludent. După alegerea lui Cuza ca Domn, Constantin, devenind ministru al justiției și vicepreședinte al Adunării legislative a Moldovei, „este solicitat de tânărul Titu Maiorescu să-i acorde ajutor financiar spre a-și putea continua și finaliza doctoratul în Germania”²⁹. Titu Maiorescu mărturisește într-o scrisoare trimisă lui Constantin Hurmuzaki în luna mai 1859 că a recurs la acest gest, deoarece „umanitatea D-voastră este cunoscută și binecuvântată în toate regiunile unde se aude limba românească”³⁰.

Așadar, în toamna anului 1868, Constantin este numit în înalta funcție de președinte al Curții de Casație și ministru al Justiției. N-a mai apucat să exercite această funcție. A aflat despre numirea sa fiind la Viena, unde, bolnav și dezamăgit, se stinge din viață la 15/27 februarie 1869, în vârstă de 57 ani.

A fost înmormântat provizoriu în cimitirul ortodox St. Marx din Viena, urmat de lacrimile devotatei sale surori Eliza Sturdza, care l-a însoțit la Viena și de tristețea adâncă a membrilor societății studenților români de acolo.

Agentul diplomatic al României la Viena, Dl. Steege, din porunca domnitorului, a reprezentat guvernul la oficiul funebru.

După vreo câteva zile, rămășițele pământești ale lui Constantin, însoțite de frații săi, au fost transportate prin Cernăuți și Suceava la Dulcești, unde „lângă biserica cea frumoasă, zidită de Ștefan cel Mare, înconjurată de arborii răcoritori ai cimitirului transformat din pietatea surorii într-o grădină frumoasă și melancolică”³¹, își doarme somnul de veci Constantin Hurmuzaki.

A fost membru de onoare al Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina, alături de ardelenii A. Șaguna, G. Barițiu, Vincențiu Babeș, T. Cipariu, A. T. Laurian, muntenii Ion Heliade-Rădulescu, D. Bolintineanu, moldovenii V. Alecsandri, M. Millo și alții.

Fiind unul dintre apărătorii cei mai sinceri și distinși ai renașterii și ai autonomiei României moderne, ai ideilor de progres și de lumină, de libertate și de moralitate, de prosperitate publică, dezvoltare națională și de constituire demnă, stabilă și puternică a țării. Constantin Hurmuzaki merită întru totul aprecierea pe care o făcea undeva I. W. Goethe referitor la virtuțile umane, spunând că cea mai mare fericire a omului pe pământ este cea de personalitate.

Summary

Constantin is the first and the eldest of the famous Hurmuzaki family from Bukovina, which served with fidelity a national ideal in the province annexed by the Habsburgs in 1775.

Being a Moldavian politician and statesman, the Bukovinian Constantin Hurmuzaki had the highest functions in the hierarchy of the state power in the times of reigning of Alexandru Ioan Cuza and the first month of duke Carol.

The political activity of Constantin in Moldova has a double importance. First of all, the unionists have won with his help.

On the other hand, with the help of Constantin Hurmuzaki small Bukovina assisted in the organization of the Union and formation of a new Romanian state. Analyzed through the distance of years and appreciated by its true valour, this activity proves to be as important as that of Mihail Kogălniceanu, their contribution being decisive in the foundation and consolidation of Romanian unitarian state.

NOTE

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), fond *Teodor Balan*, dosar 30, f. 1–128.
2. Teodor Balan, *Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899*, în „Glasul Bucovinei”, An V, nr. 3(19), 1998, p. 147.
3. Cornelia Bodea, *1848 la români (o istorie în date și mărturii)*, 3 vol., București, Editura enciclopedică, 1998. Vol. I, p. 629–630.
4. „Gazeta de Transilvania”, nr. 45, din 3 iunie 1848.
5. Muzeul memorial „Casa Mureșenilor” Brașov (în continuare: M.M.C.M.B.), Scrisoarea lui Constantin Hurmuzaki către Dimitrie A. Sturdza din 7/19 august 1866. Mai vezi adăugător: M.M.C.M.B., *Arhiva Mureșenilor*, dosar 137, doc. 1821 – rezumatul Scrisorii lui C. Hurmuzaki către Iacob Mureșianu din 21 martie 1854, în care Constantin comunică faptul că s-a întors din călătoria întreprinsă la Viena și Berlin, promițându-i lui I. Mureșianu detalii în scris. În altă scrisoare către același I. Mureșianu, datată 22 mai 1857 (manuscrisul original

- este de asemenea lipsă. S-a păstrat rezumatul scrisorii, pe care îl folosim aici), Constantin îi comunică despre călătoriile sale în Austria, Germania, Franța, Belgia și Anglia, întreprinse între anii 1853– 1856 (*Ibidem*, dosar 137, document 1016).
6. Biblioteca Academiei Române (în continuare: B.A.R.), Secția *Manuscrise*, cota S 32/CCII, Scrisoarea lui Constantin Hurmuzaki către Ioan Maiorescu din 30 septembrie 1856. Vezi și „Convorbiri literare”, nr. 9, din septembrie 1907, p. 922 și urm.
 7. Gheorghe Sion, *Un document însemnat*, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, XVIII (1855), nr. 44, p. 245. Articol reproduș din „Patria”.
 8. Ioan Maiorescu, *Manuscrisul părintelui Făvrilă la Oxford și un alt document mai important*, în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, XVIII (1855), nr. 45, p. 255.
 9. *Ibidem*.
 10. Al. Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, Editura Junimea, 1975, p. 749.
 11. *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, publicate de Ghenadie Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, Vol. III, 1889, p. 520-522 și p. 531.
 12. Scrisoarea lui Constantin Hurmuzaki către Ioan Maiorescu din 4/16 martie 1858.
 13. Constantin Morariu, *Părți din istoria românilor bucovineni*, 2, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1894, p. 68.
 14. *Buletinul Adunării ad-hoc*, nr. 3 din 14 octombrie 1857. Procesul verbal al ședinței din 7 octombrie 1857.
 15. Constantin Hurmuzaki, Ioan Maiorescu, *Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma Tratatului de la Paris din 30 martie 1856*, în *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. III, *Correspondență politică*, (1855–1859), ediție întocmită de Cornelia Bodea, București, Editura Academiei R. P. R., 1963, p. 189, nota 3.
 16. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, 14 volume, ediția a III-ea, revăzută de autor, București, Editura „Cartea Românească”, f. a. Vol. XII, *Revoluția din 1848*, p. 204.
 17. Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina 1821 și 1848*, București, „Cartea Românească”, 1929, Anexa – XLV, p. 21.
 18. Ștefan Meteș, *Din relațiile și corespondența poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi*, Cluj, Tipografia „Pallas”, p. LXXVII.
 19. A.N.I.C., fond *Teodor Balan*, dosar 34, f. 103, Anexa – 7/19 februarie 1861.
 20. Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina...*, Anexa LIII, p. 121 și Anexa LIV, p. 122.
 21. *Ibidem*, Anexa LV, p.123.
 22. Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 18.
 23. Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina, 1774–1857*, Academia Română, *Discursuri de recepțiune*, XLIV, București, 1916, p. 42.
 24. A.N.I.C., fond *Teodor Balan*, dosar 31 (I), f. 219, Anexa – 2 iunie 1840.
 25. *Ibidem*, dosar 31 (II), f. 321, Anexa – 18 mai 1841.
 26. Teodor Balan, *Din corespondența familiei Hurmuzachi, 1831–1899*, în „Glasul Bucovinei”, An V, nr. 3(19) 1998, p. 148. Vezi și A. N. I. C., fond *Teodor Balan*, dosar 33 (II), f. 603, Anexa – 2/14 iulie 1860.
 27. Teodor Balan, *Refugiații moldoveni în Bucovina...*, p. 29.
 28. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei, Vol. I (1774–1862)*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 464.
 29. *Ibidem*, p. 469.
 30. Titu Maiorescu, *Jurnal*, II, București, Editura Minerva, 1975, p. 52-53.
 31. „Foaia Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, Anul V, nr. 3-5, 1869, p. 53 – *Necrolog* – la moartea lui Constantin Hurmuzaki.